

KAM SE DÍVAJÍ ZLOBIVÉ HOLKY / LUCIE JARKOVSKÁ
 LIŠKOVÁ, K. 2010. *HODNÉ HOLKY SE DÍVAJÍ JINAM.*
FEMINISMUS A PORNOGRAFIE.
 PRAHA: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ.

Název *Hodné holky se dívají jinak* je (možná nevědomou) parafrází názvu poppsychologické knihy *Hodné holky se dostanou do nebe, zlobivé kam chtějí* německé autorky Ute Ehrhardt. Jakkoli jsou si tyto dvě knihy na hony vzdáleny, něco je přece spojuje – zavržení představy o ženách jako těch morálnějších a ušlechtilějších, které jsou zlou maskulinní společností uvrženy do pozic obětí a obětujících se chudinek, kterým nezbyvá než svatouškovsky čekat na (nejisté) zadostiučinění v nějakém lepším světě/nebi. Každá z autorek snímá z žen tuto utlačivou nálepkou prostředky příslušejícími poli, ve kterém se pohybuje. Ehrhardt prostředky popliteratury zaměřené na ženy upozorňuje čtenářky, že obětovat se pro blaho rodiny a zapomenout na sebe nemusí být tím jediným způsobem ženské existence, Kateřina Lišková provádí precizní kritickou analýzou protipornografického feministického diskursu.

Ještě jednu paralelu by bylo možné spatřovat mezi těmi-to dvěma knihami překračujícími stín hodných holek – obě jsou součástí disciplíny, která je vysmívána a znevažována. Literatura pro ženy dědí špatnou pověst červené knihovny pokládané za brak. Genderová studia, jak ukazuje sama K. Lišková v analýze textů českých sexuologů, jsou terčem výsměchu těch, kteří se označují a jsou označováni za vědce a zároveň jsou vlivnými představiteli mediálního populárního diskursu o sexualitě, ale vlastně o světě vůbec. Obě autorky si ale mnoho ze znevažujících pohledů nedělají a sebevědomě tvoří s cílem udělat svět snesitelnějším, rozuměj méně utlačivým pro ženy a jim podobné. Nemohu mluvit za knihu Ute Ehrhardt, ale studie Kateřiny Liškové je opravdu podstatným příspěvkem k těmto snahám, v českém pro-

středí, řekla bych, přímo zásadním. Co mě k takto superiornímu hodnocení vede, se pokusím vyložit dále.

Předně volba tématu. To neříkám proto, že není-li možné v recenzi nic pochválit, pochválíme alespoň zvolené téma, např. za aktuálnost. Naopak, spíše se zdá, že téma pornografie či boje proti ní nás v Česku nijak zvlášť nepálí. Proč se tím tedy zabývat? Proč analyzovat antipornografické hnutí Ameriky let osmdesátých a pár současných hlasů evropských? Lišková nechodí dlouho kolem horké kaše a její text nás během několika prvních stran přesvědčí, že to rozhodně není od věci. Antipornografky bojují proti pornografii kvůli tomu, co dělá pornografie ženám, a Lišková kritizuje antipornografky vlastně za totéž, tj. za to, co dělají ženám ony, respektive za to, co se snaží ženám udělat, za to, že je vtahují do přísahy věrnosti a chtějí je sjednotit normou toho, co znamená podle nich být ženou, přičemž tato norma je poměrně značně úzká a ve svém důsledku opět utlačivá. V první části K. Lišková ukazuje, že vedlejším produktem antipornografických snah je velmi problematický koncept genderu. Ženy jsou pojímány jakožto skupina homogenní, žena je podle nich bezmocná a pasivní, synonymem slova žena je v jejich pojetí slovo oběť. Bojovnice za zákaz pornografie vymezují ženám velmi nelichotivé postavení a ve své podstatě vylučují možnost změny, neboť není jasné, co by z ženy zbylo, pokud by přestala být obětí.

Tato část textu je přínosná jak z hlediska teoretického, tak praktického. V teoretické rovině kriticky reflektuje různá konceptuální uchopení genderu a zároveň ukazuje jejich dopad v rovině praktické, tj. jaké pasti mohou určité přístupy mít a jak se samo feministické hnutí do těchto pas-

PROTI TVRDOŠIJNÉ PŘEDSTAVĚ O ONTICKÉ POVAZE VĚKU.
JUBILEUM PROFESORKY GERLINDY ŠMAUSOVÉ

Letos v prosinci oslaví narozeniny profesorka Gerlinda Šmausová, která se za dobu svého desetiletého působení na brněnské katedře sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity velmi výrazně zapsala do jejího akademického kurikula. Vedla zde kvalitní sociologické kursy v doktorském studiu, ale především je autorkou koncepce oboru genderových studií. Ten byl v Brně etablován v roce 2003 jako první univerzitní výukové genderové pracoviště v České republice. Na rozvoji genderových studií jako disciplíny mají nemalý podíl její texty rozrušující esencialistické představy o genderu, rase či heterosexuálnosti, které se staly takřka kanonickými nejen pro mnohé studující genderových studií, ale i pro širší akademickou obec. Neméně záslužné je její pedagogické působení a především vedení genderových diplomových a disertačních prací, kterým se postarala o kontinuitu začaté práce.

Profesorka Šmausová je inspirativní nejen svými tezemi, ale i formou jejich prezentace, protože ukazuje, že (pro některé) stále radikální feministická stanoviska lze zastávat i hájit s noblesou a širokým akademickým přehledem. Gerlindina autorita, pohotovost

tí může polapit. Z tohoto hlediska je analýza Kateřiny Liškové velmi užitečná a překračuje téma antipornografického hnutí, neboť ukazuje způsob, jakým je třeba kriticky zhodnotit jakékoli aktivistické či teoretické počínání, aby nakonec ti, kteří za něco bojují, nepřispívali vydatně a nereflektovaně k tomu, s čím nesouhlasí.

V tomto smyslu rozvíjí Lišková svůj text i dále a v kapitole nazvané *Česká sexuologie a kriminologie o pornografii (a feminismu)* ukazuje, že do stejné překerní situace se mohou dostat renomovaní sexuologové (a odpůrci feminismu), a aniž by si to uvědomili, ač na palubě zcela jiné lodi, zapáleně pádlují úplně stejným směrem jako ty, kterými ve svých textech tak ostentativně pohrdají. V této druhé části knihy analyzuje autorka dva české texty, které se zabývají pornografií. Jde o knihu autorského kolektivu vedeného kriminologem Janem Chmelíkem nazvanou *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita* z roku 2003 a knihu Radima Uzla *Pornografie aneb Provokující nahota* z roku 2004. Prvně jmenované dílo vybrala K. Lišková jako reprezentanta konzervativního křídla kritizujícího pornografii z konzervativních pozic především jako hrozbu morálce a materiál podněcující (od přírody agresivní a sexuálně bujné muže) k sexuálními deliktům. Radim Uzel zde zastupuje liberální proud, který se zdá propagovat svobodu a sexuální otevřenost s minimem regulace. O tom, jak rezonují konzervativní názory s antipornografickým diskursem, se dozvídáme již v první části knihy, Lišková zde dále tento argument rozvádí a ukazuje, že konzervativní proud v sexuologii se posléze spojuje s proudem považujícím se za liberální v normativním uchopení genderu a sexuality, neboť konzervativní (nepřekvapivě) i liberální (pro někoho možná překvapivě) autoři vnímají jako ten správný/zdravý/morální/přirozený sex sex heterosexuální, monogamní a prokreativní, přičemž obě dvě strany mají za to, že k tomuto sexu dochází mezi přirozeně aktivními mužskými predátory a spíše pasivními, na city a rodinné zázemí orientovanými ženami.

Zvláště zajímavým čtením je pasáž, ve které K. Lišková odhaluje paralelu mezi texty sexuologů a názory antipornografického hnutí nejen v podobnostech pojetí genderových rolí, ale ve shodném použití prostředků, kterými se autoři a autorky z těchto dvou rozdílných táborů snaží dovolat vlastní pravdy. Přesvědčivě usvědčuje oba diskursy z vnitřních logických rozporů, z nevědeckosti, která si libuje v odvolávání na zdravý rozum, jenž má potvrdit a legitimizovat nějaké obecně sdílené přesvědčení (mýtus), pokud zapadá do jejich obrazu světa. Lišková také dokládá, že vedle toho antipornografky využívají jazykových prostředků totožných s těmi, které tak sugestivně umí využívat pornografie, a Uzel podřívá důvěryhodnost svých traktátů tím, že kritizuje něco, o čem toho sám moc neví (feminismus, genderová studia), a jeho texty jsou v první řadě přehlídkou jeho vlastních předsudků a neznalostí spíše než odbornou analýzou. Smutnou pravdou zůstává, že uvádění čeští sexuologové zaujímají respektované pozice nejen ve vědě, ale také v masových médiích a v politice a jejich genderové předsudky stejně jako předsudky o feminismu mají velkou šanci stát se vyslyšenějšími než precizní analýzy jejich demagogičnosti. To ovšem není nic nového, jednoduché černobílé pravdy rezonující s převládajícím světonázorem jsou uchopitelnější a stravitelnější než kritické a komplexní uvažování o komplikovanosti světa. Práce Liškové je ale právě proto záslužná, že nebojuje se zavádějícími tvrzeními sexuologických útoků proti feminismu a genderovým studiím stejným způsobem – tj. nepoučeným očerňováním a zesměšňováním, ale trpělivě odhaluje nesrovnalosti a chyby, a to postupy uznávanými v sociálních vědách.

V první části knihy nás text K. Liškové přesvědčí, že antipornografické hnutí není přínosné ani pro rozvoj sociálněvědního přemýšlení o genderu a sexualitě, ani pro emancipační hnutí. Kdo se ale zajímá o genderové nerovnosti ve společnosti, ví, že média jsou hojně z genderového hlediska analyzována a kritizována za spoluúčast na reprodukci

a erudice při přednesu i diskusi se zapsaly do programu každoročního diskusního sympozia Genderové konfrontace, ale i do víceleté projektově-výzkumné profilace brněnského týmu genderových studií, kromě jiných iniciovala například projekt „Vzdělání a anticipace šancí na trhu práce z genderové perspektivy“ podpořený GA ČR v letech 2005–2008.

U příležitosti Tvých narozenin nemůžeme, Gerlindo, než potvrdit, že ani u věku nelze tvrdošijně trvat na jeho ontické povaze. Sama jsi živým dokladem toho, že mladistvá energie, inovativní myšlení a neohrožená obhajoba subverzních idejí není výsadou začínajících akademiček. Přejeme Ti, aby Ti tvoje energie a inspirativní nadšení vydrželo, a těšíme se na další setkávání a spolupráci.

Tým genderových studií, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

JAK TAKY ZMRZAČIT NEOLIBERALISMUS: ZPRÁVA Z KONFERENCÍ / Iva Šmídová

V říjnu se v Praze uskutečnily dvě navazující konference reflektující pojetí normality a odlišnosti v sociálních a humanitních vědách. Obě části byly organizačně skvěle zvládnuty a obsahově nabídky svým způsobem zásadní start badatelské disciplíny v českém prostředí teprve ustavované. První, česká část konference nesla název „Reprezentace odlišného těla v interdisciplinární perspektivě“ (6.–7. 10. 2010) a druhá, přednášená v angličtině, byla organizátorkami pojmenována „Crippling Neoliberalism. Interdisciplinary Perspectives on Governing and Imagining Dis/Ability and Bodily Difference“ (7.–9. 10. 2010). Za oběma konferencemi organizačně i institucionálně stojí katedry genderových studií a antropologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy a uspořádány byly také za podpory Filozofického ústavu Akademie věd v jejich reprezentativních, bezbariérových konferenčních prostorách v Praze

genderového řádu. Co tedy s pornem, když už víme, kudy cesta nevede? Znamená to, že porno nevadí, že si ho nemusíme všimnout? Ve třetí části knihy se Lišková zabývá otázkou, zda mohou slova konat, tedy zda může být pornografie tím, za co ji mají antipornografky, tj. zda pornografie je násilím na ženách a zda je diskriminační praktikou. Na příkladu konceptu řečových performativ Johna L. Austina autorka ukazuje neplauzibilitu této představy. Netvrdí ovšem ani, že se v jazyce moc neskrývá. Pomocí teorie Jacquese Derridy a Pierra Bourdieho poukazuje na sociální podmíněnost moci jazyka a upozorňuje na to, že právě proto je naivní a od feministek politicky nestrategické se domnívat, že cenzura pornografie je řešením. Pornografie jako jeden z diskursů patriarchátu nemůže být vymýcena pomocí patriarchální autority zákona. Pokud je takový pokus učiněn, dokládá Lišková, obrací se tato moc nakonec proti těm, kdo měli být zbaveni útlaku (např. těm, jejichž sexualita neodpovídá heterosexuálnímu genderovému matrixu). Lišková spolu s teoretičkami jako Butler či Cornell navrhuje, místo cenzury a marné a kontraproduktivní (jakkoli dobře míněné) snahy sešněrovat diskurs, otevírat a kultivovat „imaginární doménu“ a dívat se nově na to, co jsme brali za samozřejmé, promýšlet nejednoznačnost, neurčitost, ne-fixitu a neustálou proměnlivost sociálních jevů. Antipornografic-

ké přesvědčení, že vidět ženu v pozici sexuální podřízenosti rovná se ponižovat ženu, zní velmi podobně jako kostelní „zhřešit myšlenkou je stejné jako zhřešit skutkem“. Není úniku a o nápravu je třeba usilovat cestou askeze a odříkání za neustálého pocitu viny, zda jsem přece jen nezhřešil/a. Místo zapovězení doporučuje Lišková otevřít k užívání tento diskurs těm, jež údajně podřizuje, čímž by se odkouzli- lo božské zmocnění „původních“ autorizovaných hegemonů (s. 154). Zatímco cenzura omezuje a ponechává ženy v pozici bezmocných, které musí být chráněny vnější autoritou, tato možnost vlastního kreativního zapojení do diskursu posiluje ženskou agency a představuje aktivní způsob prosazování rovnosti místo pasivního čekání na zásah shora.

Jak jsem začala, tak také skončím: Hodné holky se dívají jinak, zlobivé kam chtějí. Kniha Kateřiny Liškové by neměla chybět v knihovně nikoho, kdo se zajímá o gender, i kdyby snad pornografie nebyla v centru je(jí)ho zájmu. Text je příspěvkem k epistemologickým debatám o genderu a je fascinujícím čtením o tom, jak se zdánlivě nespojitě v mnohém překrývá a jak prostředky mohou způsobit minulé cíle. Jakkoli autorka pracuje s náročnými teoriemi různých disciplín (sociologie, filosofie, lingvistika, genderová studia), je text čtivý a je z něho znát autorčino zaujetí, které strhne i čtenářku/čtenáře (i takto mohou slova konat).

CHUDOBA NEMUSÍ BÝT BEZBRANNÁ / KAROLÍNA ČERNÁ VÝZKUMNÝ TÝM SOCIAL WATCH. 2010. PRÁVO NEŽÍT V CHUDOBĚ. CHUDOBA JAKO PORUŠOVÁNÍ LIDSKÝCH PRÁV. PRAHA: FILOSOFIA.

Social Watch¹ je mezinárodní síť občanských organizací se společnými cíli vymýtit chudobu a nerovnosti mezi muži a ženami, ukončit všechny formy diskriminace a rasismu, zajistit rovné přerozdělování bohatství a uskutečňování lidských

práv. Společně usilují o mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a o prosazení práva všech lidí nebýt chudí.² Social Watch byla založena v roce 1995 a v současnosti seskupuje kolem 700 organizací z při-

v Jilské ulici. Lvi podíl práce na organizaci, přípravě i realizaci konference odvedly Kateřina Kolářová a Lucie Storchová. Konferenci připravily do nejmenšího detailu, včetně skvělého plakátu, výtisků konferenčních příspěvků velkým písmem pro ty, kdo mají problémy s běžným čtením; myslely i na alternativní dodavatele konferenčního občerstvení.

Konference nabídla orientaci v etablovaných se „disability studies“, výrazné příbuzné kulturních studií (tzv. cultural studies) v české akademii. Tato studia nejrozumnějších „nezpůsobivosti“ empiricky zachycují, analyticky chápou, ale i v praxi poskytují poznatky týkající se propojení individuálních handicapů (a vymezení toho, co jimi rozumíme) s fungováním společnosti a jejími normami a ideály (a jak se ustavují ony). Věnují se rozložení sil ve vyjednávání o tom, co je a není považováno na jejich tematickém poli za žádoucí, správné, ceněné. Panujícím sociálním zřízením a státním politikám mnohdy nastavují zrcadlo, které je ukazuje ve značně nelichotivém světle – odtud i název konference v angličtině, který si explicitně pohrává s tím, zda je s neoliberalismem vše v pořádku, a s jednoznačnými poukazy na snadné subverze a snadno překročitelné hranice jeho všeobjímající užitečnosti a normálnosti, tedy ne/způsobivosti. Tedy zda se nejedná, politicky zcela nekorektně, o jakýsi zmetek.

„Disability studies“ jsou příkladem par excellence toho, jak spojit sociální vědu s praxí v oblasti sociální práce či politiky. Jakkoliv terminologicky velmi obtížně převoditelné do českého pojmosloví (na svůj český překladový název ještě čekají), jejich praktické uplatnění je nasnadě. O to více mohou být ve veřejné debatě problematizovány jako regulérní odborná vědecká disciplína či specializace s nosným pojmovým aparátem. Obě části nedávné interdisciplinární dvojkonference dilemata ustavujících se studií více či méně odrážely.

Na české konferenci byly předneseny příspěvky disciplinárně vesměs jednoznačně uchopené, dominovaly historické deskripce (zobrazování zanedbanosti v příspěvku Martiny Halířové, vystavování liliputánů a dalších tělesných odlišností od Filipa Herzy,